

Д. Й. Андрієвський,
здобувач, Академія муніципального управління

СИСТЕМА ЗАХОДІВ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Визначено основні причини й форми участі держави в процесах реструктуризації промислових підприємств. Обґрунтовано систему заходів державної підтримки реструктуризації в промисловості.

Principal reasons and forms of participation of the state are certain in the processes of restructuring of industrial enterprises. The system of measures of state support of restructuring is grounded in industry.

Ключові слова: конкурентоспроможність, пріоритет держави, промислова політика, реструктуризація, структурні перетворення.

ВСТУП

Сьогодні проведення структурних перетворень у промисловості стає важливим напрямом промислової політики України, а підвищення ефективності й конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств на зовнішньому й внутрішньому ринках — основною метою всієї економічної політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На актуальність проблеми структурного розвитку промисловості як пріоритету державної політики вказують численні теоретичні дослідження й узагальнення як вітчизняних учених, зокрема, таких як О. Алимов, О. Амоша, І. Андел, Б. Андрушків, Ю. Бажал, С. Біла, Л. Беззубко, М. Білик, В. Бодров, Р. Бойко, М. Бутко, З. Варналій, О. Веклич, М. Гаман, А. Гальчинський, В. Горник, В. Геєць, О. Гойчук, Б. Губський, Б. Данилишин, Я. Жаліло, М. Корецький, В. Мунтіян, Б. Пасхавер, Ю. Пахомов, Ю. Пащенко, Т. Пепа, О. Суходоля, А. Федорищева.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— визначити основні причини й форми участі держави в процесах реструктуризації промислових підприємств;

— обґрунтувати систему заходів державної підтримки реструктуризації в промисловості.

РЕЗУЛЬТАТИ

У науковій літературі дедалі частіше зустрічається думка про необхідність посилення державного втручання в процеси реструктуризації в промисловості. Наголошувалося, що єдиним можливим виходом з промислової кризи для України є реалізація директивної державної програми відновлення науково-промислового потенціалу країни в терміни не більше чотирьох-п'яти років. При цьому пропонувалося розділення вітчизняної промисловості на 5—10 великих секторів з перетворенням їх у національні корпорації. За основу законів про такі корпорації пропонувалося взяти положення відповідних за профілем передових корпорацій США і Японії (рис. 1) [1, с. 27].

М.П. Войнаренко у своїй роботі з проблеми державного регулювання підкреслює: "На попередньому етапі реформування ставка робилася на самоусунення держави від управління економікою, що деструктивно позначилося на реальному секторі... Процес лібералізації блокувався тим, що заходи, які гарантують свободу підприємницької діяльності, не супроводжувалися встановленням суспільно значущих правил, кодексами господарської поведінки, правовими нормами.

Лібералізація без встановлення господарського порядку неминуче перетворюється на господарську анархію. Йдеться про масову корупцію й організовану економічну злочинність у всіх її проявах (від невиконання господарських законів до фізичного усунення конкурентів).

Посилення держрегулювання покликане:

1) прискорити формування корпоративного сектора;

2) забезпечити якісно вищий рівень управління держмайнtimer;

3) підвищити якість обґрунтування й чіткості реалізації всіх видів соціальної та економічної політики, зокрема технічної, структурної, інвестиційної, створити систему стимулювання і страхування всіх видів інвестицій" [2, с. 19].

Проведення реструктуризації промисловості як одне із завдань державного регулювання з метою активізації виробничого потенціалу розглядали В.М. Гриньова, О.Є. Попов, що визначали "реструктурування як удосконалення організаційної структури, що забезпечує зниження трансакційних і адміністративно-управлінських витрат, економію оборотного капіталу, інтеграцію науки та виробництва, ефективний менеджмент, вирощування конкурентоспроможних вітчизняних корпорацій". Найважливіше завдання реструктурування, на їх думку, — це підвищення інвестиційної привабливості промислових підприємств, для чого необхідно:

1) забезпечення відкритості, доступності й достовірності інформації про стан підприємств для потенційних інвесторів, посилення відповідальності за зловживання внутрішньою інформацією;

2) захист прав власності акціонерів й інших власників підприємств;

3) підвищення якості роботи та відповідальності вищих менеджерів підприємств, задіяння сучасних форм управління підприємствами й передових технологій менеджменту, прискорення переходу підприємств на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку й фінансового менеджменту [4, с.79].

"Активізація промислової політики, — відзначав М. Чумаченко, —

можлива і необхідна для посилення процесу виведення старих потужностей, неефективного виробництва, для інтенсифікації процесу банкрутств". Разом з тим, "промислова політика буде, мабуть, декларуватися, але не проводитися просто через відсутність грошей" [9, с. 202].

На необхідність реструктуризації підприємств як один з первинних етапів реалізації промислової політики в найближчій перспективі указують В. Чевганова, І. Брижань, відзначаючи "необхідність створення системи постійного моніторингу підприємств і організацій як на державному, так і на регіональному рівні" [8, с. 37].

На нашу думку, найбільш повно проблеми кризи української промисловості, фінансового оздоровлення й реструктуризації відображено в роботі [7] за редакцією В. Геєця. У ній наголошується, що чинниками, які негативно впливають на економічний стан галузі, є:

- трансформація інфляції в кризу неплатежів і виникнення в економіці "боргового навісу";
- відсутність механізму забезпечення інтересів власників і безконтрольність менеджерів;
- занадто повільна внутрішня реструктуризація підприємств.

Необхідно прокоментувати окремі положення роботи з погляду економічної теорії. Так, наприклад, так званий "борговий навіс" розглядається авторами як наслідок гострого дефіциту кредитних ресурсів для поповнення оборотного капіталу підприємств і найважливіший негативний чинник, що впливає на формування державного бюджету.

Для того, щоб забезпечити поточні податкові надходження до бюджету від промислових підприємств, пропонуються дві групи заходів — у макроекономічній, юридичній сферах і з первинного фінансового оздоровлення самих підприємств.

Перша група заходів включає: ліквідацію існуючого з 1992 р. розриву між фінансовим і реальним сектором економіки (через зниження прибутковості державних цінних паперів, законодавче затвердження ефективної процедури банкрутства, посилення валютного контролю) і регулювання цін природних монополій. Слід зазначити, що з погляду мікроекономічної теорії формування політики щодо природних монополій у різних країнах відбувається по-різному. Наприклад, у США існуючі "регулюючі комісії визначають, які витрати вони дозволяють включати у вартість послуг регульованих компаній..., а які капіталізуються" [6, с. 285].

До другої групи заходів належать: анулювання заборгованості підприємств за сплату штрафних

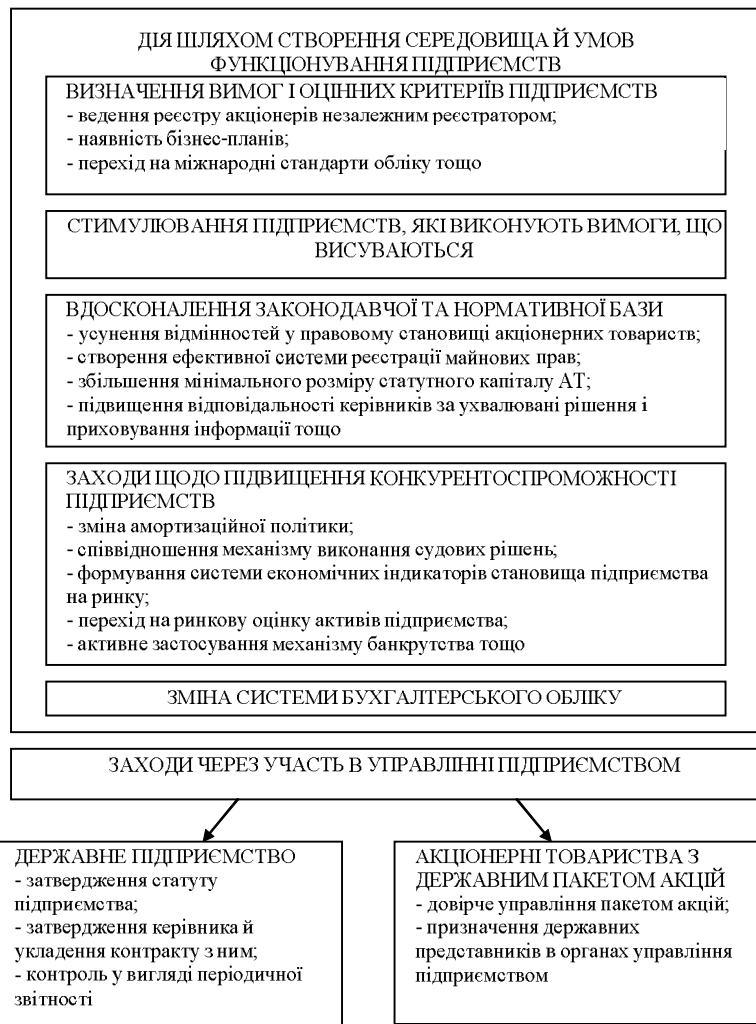

Рис. 1. Система заходів державної підтримки реструктуризації

санкцій, реструктуризацію суми прямого боргу (через переказ заборгованості на спеціальні рахунки, укладення договору про постачання продукції в рахунок заборгованості, оформлення заборгованості у вигляді державного кредиту, проведення взаємозаліків). Наголошується, що необхідний індивідуальний підхід з боку державних органів до кожного із своїх боржників [5, с. 45].

Проведення вищезгаданих заходів дасть змогу виявити "дієздатність і перспективність підприємств", але не зможе вирішити всіх питань переходу до економічного зростання поки не будуть усунені інші негативні чинники. До таких, на думку авторів, відносяться відсутність механізму забезпечення інтересів власників і безконтрольність менеджерів як недоліки проведеної приватизації. Для вирішення цієї проблеми пропонується піддати процедурі банкрутства підприємства, що не задовольняють вимоги "дієздатності і перспективності", і ліквідувати ті з них, для яких не знаходиться ефективний власник. Проте, якщо підприємство є перспективним, то пропонується здійснити реструктуризацію власності (через додаткову емі-

сію акцій або інших цінних паперів і використання їх для погашення заборгованості перед бюджетом). Це означає повернення підприємств під контроль державних або місцевих органів влади (що можливо і в результаті санації тимчасово неплатоспроможних підприємств) [11, с. 208].

Наголошується, що збільшення частки держави в структурі капіталу приватизованих підприємств створить такі підстави для посилення впливу держави на діяльність менеджерів, що не порушують механізмів ринкової економіки. Пропонована система управління державними пакетами акцій включає: створення холдингових компаній для управління пакетами акцій технологічно пов'язаних підприємств, використання інституту представників держави в АТ, договору трасту тощо. Крім того, пропонується створення системи управління економічним зростанням у регіонах, для реалізації якої місцеві органи влади повинні одержати економічні важелі впливу на підприємства, щоб не виникало прагнення до відродження адміністративних систем управління. У зв'язку з цим необхідно відзначити, що в економічній

Таблиця 1. Основні причини й форми участі держави в процесах реструктуризації підприємств

Причини	Форми участі
Консерватизм керівників підприємства щодо консультаційних послуг	Державна участь у перепідготовці управлінських кадрів силами зовнішніх консультантів
Відсутність законодавчої й інституційної бази для реалізації власниками своїх прав і впливу на прийняття рішень з реструктуризації	Активізація державного захисту прав власників
Дефіцит грошових ресурсів у зацікавлених підприємств для залучення зовнішньої професійної допомоги в проведенні реструктуризації	Державна фінансова підтримка (у формі цільових пільгових кредитів)

теорії існує так звана проблема "замовника-агента" (що відноситься до проблем асиметричної інформації), центральним питанням якої є визначення механізму, що спонукає менеджерів працювати на користь власників [5]. Саме по собі збільшення частки держави в структурі власності не усуне, на наш погляд, зазначений негативний чинник.

Іншим негативним чинником є "надмірно повільна внутрішня реструктуризація підприємств" [3, с. 128]. Усунення цього чинника пропонується здійснити через звільнення підприємств від виконання функцій, що не властиві їм як суб'єктам ринкової економіки (державне фінансування мобілізаційних потужностей, передача об'єктів соціальної інфраструктури та ін.). Після проведення зазначених заходів пропонується здійснити внутрішню реструктуризацію підприємства (вибір асортименту продукції, розробка маркетингових програм, створення сучасних систем фінансового менеджменту, модернізація бухгалтерського обліку тощо). Проте успіх проведення перелічених заходів щодо внутрішньої реструктуризації багато в чому залежатиме від того, наскільки підприємства зможуть подолати вищезгадані проблеми, пов'язані з асиметричною інформацією.

Слід зазначити, що прискорення створення умов для реформування організації, їх реструктуризації та підвищення ефективності управління ними з метою забезпечення ресурсозберігання й нарощування виробництва конкурентоспроможності продукції було передбачено як один із заходів Уряду України і Національного банку України зі стабілізації соціально-економічного становища в країні. При цьому планувалася підготовка нормативних актів, що передбачають підвищення відповідальності керівників організації за результати їх діяльності перед власниками, акціонерами і найманими працівниками. Проте до теперішнього часу відповідні нормативні акти не прийняті.

Необхідність державного регулювання реструктуризації промислових підприємств, а також форми участі держави в цих процесах висвітлюються в роботах інших дослідників [5; 6]. У загальному вигляді основні причини необхідності державного регулювання реструктуризації, а також пропонувані форми участі держави в цих процесах наведені в табл. 1.

Слід навести важливі зауваження авторами роботи [6], що "в умовах дефіциту бюджетних коштів держава не може додати цим процесам (фінансовій підтримці) достатньо потужного імпульсу".

Становить інтерес і пропонувана авторами система здійснення програми сприяння реструктуризації. Йдеться про надання так званої технічної допомоги підприємствам для проведення реструктуризації за участю зовнішніх консультантів. Цікавими є пропонувані авторами критерії конкурсного відбору підприємств, що претендують на отримання такої допомоги. Хоча зовнішня підтримка створить важливий імпульс, спрямований на прискорення реструктуризації підприємств, це лише тимчасовий захід. На зміну підтримці має прийти фінансування реструктуризації самими підприємствами.

Заслужує на увагу й інший практичний досвід реструктуризації промислових підприємств із залученням консультантів [10]. Фахівці наголошують, що у разі активної підтримки органами державної влади підприємств, які реформуються, цей процес (реструктуризація) йде значно швидше і успішніше.

ВИСНОВКИ

Видається, що врахування зазначеного досвіду взаємодії підприємств, консультантів і органів державного управління в промисловості допоможе запобігти негативним наслідкам здійснення проектів реструктуризації. На думку консультантів, практика проектів реструктуризації показує, що процес реорганізації неминуче

зачіпає інтереси ряду груп, пов'язаних з підприємством (власників, вищого керівництва підприємства, кримінальних груп, профспілок, робочих підприємства, регіональної адміністрації)". І якщо інтереси цих груп порушуються, то реструктуризація приречена на провал.

Література:

1. Башнянин Г. Становлення корпоративних мікроекономічних систем в економіках перехідного типу / Г. Башнянин. — Л.: Львів. комерц. академія, 2003. 186 с.
2. Войнаренко М.П. Моделювання бізнес-процесів при реформуванні промислового комплексу // М.П. Войнаренко, О.М. Косіюк // Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки. — 2001. — № 6. — С. 16—25.
3. Геєць В.М. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / В.М. Геєць. Х.: Форт, 2003. — 440 с.
4. Гриньова В.М. Організаційно-економічні основи формування системи корпоративного управління в Україні / В.М. Гриньова, О.Є. Попов. — Х.: Вид-во ХДЕУ, 2003. — 340 с.
5. Концепція державної промислової політики України / М.Г. Чумаченко, О.І. Амоша, М.І. Іванов та ін. — Донецьк: ІЕН НАН України, 2000. — 424 с.
6. Терзиев А.В. Устойчивое развитие предприятий в нестабильной экономической среде / А.В. Терзиев // Тр. Одес. политехн. ун-та. Одеса, 2002. — Вып. 2 (18). — С. 284—287.
7. Трансформація. Моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи / За ред. В.М. Геєця. — К.: Логос, 1999. — 500 с.
8. Чевганова В. Кластери и их экономическое значение / В. Чевганова, И.Б. Брижань // Экономика Украины. — 2002. — № 11. — С. 35—41.
9. Чумаченко Н.Г. Проблемы и пути решения развития регионов / Н.Г. Чумаченко, А.И. Амоша // Экономика промисловості. — 2002. — № 4. — С. 201—206.
10. Шіковець К.О. Методи оперативного моніторингу в системно-ситуативній моделі бізнес-діяльності / К.О. Шіковець, Г.М. Квіта // Моделювання та інформатизація соціально-економічного розвитку України: зб. наук. пр. Вип. 4. — К.: ДНДПМЕ, 2004. — С. 139—144.
11. Шумлянський Ю.В. Трансформація управління підприємницькою ланкою промисловості як виробничою системою / Ю.В. Шумлянський, К.В. Ковтуненко // Трансформація ринкових відносин в Україні: організаційно-правові та економічні проблеми: мат. Міжнар. наук.-практ. конф. — Одеса: Астропринт, 2003. — С. 206—209.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2010 р.